

Cattaro

Alexander Bródynak

*...ha a költő szavai felzaklatják őket,
akkor mindnyájan csöndben eltávoznak tőle,
valami szent iszonyat parancsára (under a holy dread).”
Részlet a Brodie jelentésből*

A kéziratnak – amelynek felfedezéséről most be fogok számolni – utolsó részletét már jóval korábban megtalálta egy argentin író a Lane-féle Ezeregyéjszaka (London, 1840.) első kötetének egyik példányában. Vannak dolgok, amikről csak később derül ki, hogy mi is a valóságtartalmuk, mégis leginkább a valóság az, amelyről sosem tudjuk eldönteni, hogy mi is tulajdonképpen. Más a te valóságod, és más az enyém. Mégis valóságaink a végtelen térben és az idők valamelyikében metszik egymást.

Cattaro egyik rossznevű garniszállójában vettünk ki olcsó szobát néhány éjszákra, s szolid vacsoránkat a Citadella korcsmában töltöttük el, melynek csak a neve volt elegáns. Cattaro a középkorból ittragadt időkapszula, s felületein és a mélyiben folyamatos bomlás figyelhető meg, mely bomlás talán a legjellemzőbb európai sajátosság a középkor óta. A korcsmában a kis Lizettem halat, én űjegosi sonkát rendeltem, s mindehhez egy palack óvörös vranacot a közeli dűlőkről. A szomszéd asztalnál egyedül ült egy unatkozó, angol úriember, akivel a bor természetesen összehozott. Kisebb pakli kártyát szorongatott, amely hamar felkeltette az érdeklődésem, hiszen olyan volt, mint egy korai, francia tarok-kártya, csak éppen közel dupla annyi lappal. Amikor megengedte, hogy átlapozzam, eltűnődtem azon, hogy egyetlen lap sem ismétli egymást, és soha nem talállok ugyanarra a lapra, amit korábban kihúztam belőle. Miközben Lizette szóval tartotta angolunkat, én egyre jobban elmélyedtem a különös kártyapakliban. „Játszunk?” – kérdezte egyszerre gyanús mosollyal az angol. Próbáltam elmagyarázni neki, hogy mekkora ellenérzést érzek a kártya iránt, nem csak én, hanem egész családom, mióta 1828-ban egyik, kissé felelőtlen ősünk meglehetősen nagy kártyaadóságba verte magát, s melynek következményeként a hétszáz éve féltve őrzött birtokot el kellett adnunk. De mindhiába. Az angol játszani akart. Végül Lizette meggyőződött, hogy „a párti ártalmatlan”, hamar beletanulunk a szabályokba, időnk van, s a szűk garniszálló, áporodott levegőjével éppen várhat még. A játékszabályokból egy kukkot sem értettem, de hasonlított a pasziánsz és a lovi keverékéhez. A lapok egymásra kerültek, s a „befutót” kellett megtippelni, ami meglehetősen abszurdnak tűnt számomra, miután a lapok minden keverésnél változtak. Ez azonban csak nekem tűnt fel. A játék hevesedett, s az angol arra kért, tegyünk föl valami tétet. Lizettnél volt némi készpénz – feltettük. Újabb keverés, megint ismeretlen lapok, Lizette vesztett. Szerencséjére. Az angol ismét győzködött, hogy tegyünk fel valamit. Még egy palack

vranacot kértem, és feltettem a füzetem és a tollam. Az angol elkomolyodott. Elővett egy hasonló, ám erősen sárgás, régi mintákkal borított ócska noteszt, amelyből mindenféle cetlik lógtak ki, mint a belek. A noteszre rátette az eddig nyert pénzt is. Újra kevert és újra osztott. A játékból szinte semmit sem értettem, csak azt vettem észre, hogy bár megfogadtatta velem édesanyám, tekintettel a családi hagyományokra, hogy ne fogadjak lovin, ne kártyázzak, s lehetőleg semmilyen szerencsejátékkal ne próbálkozzak, most írásaimat és tollamat tettem fel egy partira a cattaroi Citadella korcsmában. Hiába, a vér nem válik vízzé. Ám ekkor talán Fortuna kacintásának hála, mikor megkérdezte, hogy mi lesz a befutó, valami azt súgta, hogy azt mondjam: „The Fool” – és íme: az lett. Amikor a második lapot kérdezte, válaszoltam: „The Magican” – és az lett. Lizett majd kiugrott a bőréből az örömtől, ám ami meglepőbb volt, az angol arcán is láttam valami homályos megkönnyebbülést, midőn összeszedte a kártyát, és odatolta elém a visszanyert pénzt és a koszos noteszt. Gyanakodni kezdtem. Kéziratokkal, noteszekkel szemben való szkepszisem már igencsak megerősödött az elmúlt években, amióta különböző lapoknál szerkesztősködtem. Főleg az olyan noteszekre gyanakodtam, amelyek kicsit is hasonlítottak az enyémmre. Ez pedig olyan volt. Mintha az enyém lenne, csak mondjuk legalább száz éves. A beszélgetés hamar véget ért, az angol eltűnt Cattaro sikátoraiban, mi is lassan behúzódtunk. Az éjszakát az ablaknak dőlve, szivarozva és olvasva töltöttem. Felismerem a noteszt, mivel már egy részletet olvastam belőle az említett argentin kutató, író és költő cikkében. Azt gondolnánk, hogy az argentin csak kitalálta különös történeteit, s semmi alapjuk nem volt, és most, íme, itt van a kezemben az eredeti kézirat, éppen csak egy részlet hiányzik belőle, az, amit már publikált Jorge Luis Borges.

Minden kétséget kizáróan David Brodie, Aberdeenből származó skót hittérítő naplóját, néhány levelét és rajzait tartalmazza a notesz. Az utazások során – melyeket gondosan leírt – Velencét, az adriai tenger több kikötőjét, Afrikát és Dél-Amerikát érintette. Járt a cattaroi öbölben is. Én természetesen ezt a részt kezdtem el olvasni, nem kevés borzongással szívemben. Saját noteszembe le is fordítottam a szöveget, eltekintve a Biblia egyik versétől, s egy latin résztől, amelyben szexuális szokásokat írt le Brodie. A lefordított részt, mint a Brodie-jelentés egy hiányzó részletét most közreadom. A rajzok absztrakt, de mégis figurális volta a modern képzőművészet alkotásaira emlékeztettek, önmagukban is igen érdekesek, amennyiben van lehetőségem, akkor néhányat ezek közül is közétennék a fordítás mellett. Ha a nyomdatechnika vagy a szerkesztői elv ezt nem tenné lehetővé, elég az hozzájuk, hogy számomra meglehetősen nyugtalanítóak.

„...Ragusát hátrahagyva az öbölbe hajóztunk, amely szintén a Monarchia része. Cattaróban töltött éjszakánk után, testvéreimmel megismerkedtünk a helyi pópák vezetőjével, aki rendkívül megtisztelő vacsorán fogadott minket. Engem beengedtek a könyvtárunkba, ahol az egyik pópa ékes latinsággal mesélt gyülekezetiük komolyságáról, s a hely és környék történetéről. Kisvártatva kitért a helyi pogány legendákra, amelyek komoly problémát okoznak Jézus igéjének akár ortodox, akár római, akár protestáns terjesztésében. Különösen a risani közösség különtségére panaszkodott, akik folyton bizonyos Teuta királynőtől rettegnek, s továbbra is pogány szokásokkal ünneplik a napfordulókat, bármilyen túlvilági szenvedéssel fenyegetik is őket a papok. Mikor megkérdeztem, hogy messze van-e ez a Risan?, a pópa elmosolyodott, s megígérte, hogy másnap átvisz a ladikjával. Ködös hajnalban

indultunk, egy helyi legény evezett, s közben a pópa több babonát is mesélt. Így értünk el Perastig, ahol megcsodálhattam a Szirti Madonna és a Szent György sziget szépségét. Az öböl túlsó részének bejáratánál, egy sárgaháznál kötöttünk ki, amely nem oly rég még valami befolyásos hajóskapitány háza lehetett. Az új lakók örülete a villa falaiba is beszivárgott. Apácák fogadtak minket, vezetőm hosszasan beszélt velük, bevezettek egy szűk és dohos szobába, majd teát szolgáltak föl. Kisvártatva megérkezett egy félbolond halász, akit itt tartanak fogva, szemében homályos örület szikrázott. A pópa lassan és tagoltan beszélt hozzám, kérdezett, és csak hosszabb idő múltán kezdett fordítani nekem: Azt mondja ez a féleszű, hogy Teuta királynő éhes serege lakik az öböl mélyén, akit ki kell engesztelni a kakasok vérével, különben lányaikat ragadják el, vagy a halászokat. A pópa vigyorgott, látva zavarodottságomat, és intett, hogy hozzák a következőt. Egy helyi fiatal lányt hoztak be, aki csonttá volt soványodva. A lány meglátván a pópát, térdre borult és ortodox szokás szerint keresztet vetett magára. Az atya is, majd ismét hosszabb kérdések sora jött. De a lány lehajtott fejjel éppen csak pityergett, válaszolni nem akart. A pópa felmértén a helyzetet, intett az apácáknak, hogy elvihetik, kifelé menet a lány visszaszaladt hozzám, megfogta reverendám, s könyörögve sikított, amiből csak egy szót értettem: Teuta. Nyolc vagy tíz bolondot hoztak még, jellegzetes dalmát figurákat, s a pópa sorban kérdezgette őket. Az öbölmély, Teuta királynő, és a vér volt mindezen szerencsétleneknél a közös idea. Amikor már kezdett a kihallgatás monotonná válni, a pópa intett, hogy várjak, s hallgassunk meg még egyet, egy fekete hegyi embert. Két méter magas, bajszos, szikár, szigorútekintetű, de mégis mélabús és megtört férfi lépett be a kicsiny szobába. A pópa kérdezett és a férfi tömör igenekkel és nemekkel válaszolt. Nem tűnt bolondnak, s ezt meg is jegyeztem, mire a pópa óvatosan figyelmeztetett, hogy ez a férfi egy szál baltával irtotta ki a családját, feleségét és két lányát, miután a risani öbölben töltöttek egy éjszakát. Mikor a pópa befejezte a vallatást, azt mondta nekem: »Ugyanaz. Nem más.« Bólintottam, s én is feltettem egy kérdést: Mi van az öbölben? – a pópa fordított. A válaszból csak annyit értettem: Teuta. Hol lehet vele találkozni? A férfi lehajtottá fejét. A pópa határozottan rákiabált. A férfi mondott valamit, s a pópa komolyan elgondolkozott. Azt mondta, nagyon nehéz lefordítani. Amikor visszaszálltunk a csónakba már esteledett, s éppen ráláttunk az öbölre, s a pópa különös mosollyal az arcán rám nézett. Megvan – kezdte –, azt mondta a fekete hegyi ember, hogy »ahol a szarvasok futnak a hold tejébe«. Tejébe? – kérdeztem. Igen, azt hiszem... bólogatott, s ő is beugrott az ingatag csónakba. Lassan indultunk vissza Cattaro felé, de akkor megláttam egy vízesést, ami éppen a túlparton hömpölygött fehéren, egyenesen bele az öbölbe. Megkértem őket, hogy menjünk arra. Összenéztek. Midőn átértünk, besötétedett, a karsziból kivágó, nagy hozamú vízesés mellett kötöttünk ki. Kimásztam a partra, és elkértem az egyik lámpást. A pópa mondta, hogy megvárnak a csónakkal, menjek csak, de ők oda már nem jönnének. Miért? – kérdeztem. Valakinek a csónakra is kell vigyázni – válaszolt és mosolygott tovább. Soha többé nem láttam. Elindultam felfelé a sziklákon, itt-ott nagyon óvatosan kellett lépkednem, mert rendkívül csúszós volt az a szűk kapaszkodó, amin a vízesés szája felé tartottam. Végre felértem a nyolc láb széles és négy láb magas barlang szájához, melynek közepéből nagy sodrással ömlött ki a víz a hegy gyomra felől. A folyás mellett szűk járást véltem felfedezni. Elindultam befelé.

A vízesés hangja bent megháromszorozódott. A zúgástól még saját gondolataimat sem hallottam. Egyre beljebb jutván a barlang szűkülni kezdett, s minden rendkívül csúszóssá, nyálkássá, s hideggé vált. Akkor aztán, mikor már meg tudtam érinteni a plafont, megláttam azt, amit sejteni véltem korábban. Végig a sziklákra, a víz sodrása felett szarvascsordákat festettek fel, éppen csak fekete körvonalakat, hosszan, egymás mögé. A csorda a barlang szája felé szaladt, s kicsit beljebb valami másfajta alakzatra lettem figyelmes, ahogy közelebb próbáltam férközni, megcsúsztam.

Mindaz, amit ezután tapasztaltam, meglehetősen nem más, mint merő vízió, amit annak köszönhetek, hogy erősen beütöttem a fejem, s társaimnak se nagyon merem róla beszélni. Mindenesetre némely – naplómban is leírt – korábbi tapasztalatom azt bizonyítja, hogy a Teremtés kimeríthetetlenül gazdag, s Isten, ismerve az embert, csak csekély részt tárt fel, vagy engedett az emberi kíváncsiságnak megsejteni belőle mindezidáig. Megcsúsztam tehát, s úgy sejtem, a nagy sodrású víz magával ragadt, majd sebesen lenyomott az öböl legmélyére. Olyan volt, mintha egy fényes szálát követtem volna, mintha egy áttetsző hártyán léptem volna keresztül. Amikor először tértem magamhoz, egy romos, ősrégi város csillogó utcakövén találtam magam. Fáklyák világították meg az éjszakánál sötétebb éjt. Éreztem a fejből kibuggyanó vér melegét halántékomon, és a tompa sajgást, amely egyre élesebb lett. Amikor nagy nehezen feltápáskodtam, és egy falnak dőltem, kezdtem kivenni a házakat magam körül. A kövek, amelyekből építették őket, szinte mind feketék voltak, így elnyelték azt a kevés fényt is, ami ki tudja honnan szivárgott szerte. Ám igazán érdekes formájuk volt, mert igen különböző, de valamiféle tudatos geometria szerint kiszabott köveknek tűntek, melyeket minden kötőanyag nélkül illesztettek egymásra. Itt-ott egy-egy halom ilyen fekete kő, tökéletes tompaságúvá csiszolva hevert szanaszét, s az emberben ez még nagyobb szomorúságot keltett, mint a tömör és minden fényt éhesen elnyelő út menti házak. Nagyon gyorsan mélységes bánat lett úrrá rajtam, nehezen feltápáskodtam, s elindultam a kis utcákon a város lüktető, zajos szíve felé. A szédülés erőt vett rajtam, és kénytelen voltam néha megtámaszkodni, mígnem néhány utca megtétele után erőmet vesztettem, s feladni készültem a bolygást e fekete labirintusban. Lépések zörejét nem hallottam, de egyszerre azt éreztem, hogy néznek. Két feketeköpenyes ember nyúlt a hónom alá, és valami archaikus nyelven szidni kezdtek. Talán részegesnek mondtak, meg mámorosnak, majd figyelmeztettek, hogy egy szót se szóljak, és hogy ők beszélnek helyettem is. Bölcsnek láttam, ha csöndben maradok.

Nem tudom pontosan, mennyi időt töltöttem teljes némaságban közöttük, de közben megfigyelhettem életüket, szokásaikat. Ez a város kívül-belül fekete. Engem talán papi reverendám mentett meg, vagyis annak színe. A városban két komolyabb erő uralkodik, számunkra nem fedezhető fel különösebb különbség közöttük. Hogy miért harcolnak egymással, az nem egészen világos, az viszont igaz, hogy rendkívül kegyetlenek kölcsönösen. Nincs nagyon tudomásuk a fekete városon kívüli világról, a felszínről és a Napról sem tudnak semmit, de mindez különösebben nem is érdekli őket. Érdekes, hogy mégis mindkét fél részéről vannak portyázók, akik időnként áldozatokat szednek a part menti népek közül. Különösen a fiatal lányokért vannak oda, és amikor elfogják őket és lehozzák ide, akkor (...).

A fekete város közepén egy lávafolyó ömlik keresztül, mely a mélyből gázokat hoz a felszínre, és melegíti a fekete köveket, ennek mentén nőnek azok a rosszillatú,

zuzmószerű félig-növényi, félig-állati képződmények, talán valamilyen gombák, melyekhez hasonlatost sosem láttam, amit a város lakói esznek. Láthatóan kéjes káprázat ül ki sötét arcukra, amikor ebből a (nevezzük jobb híján így) gombából rágcválhatnak. Létük kimerül abban, hogy ezt a gombát gondozzák és szaporítják, illetve, hogy időről-időre esznek belőle. Néhányan foglalatoskodnak még a lassan összeomló házakból előbukkanó különös kövek halomba szórásával, de láthatóan komoly gondot okozna nekik, ha a házakat újra kéne építeniük. Időről-időre van közöttük olyan, aki valamiért nem eszik rendszeresen a gombából, s aki – talán éppen ezért – ellenállhatatlan vágyat érez és kiáll a központi térre, a lávafolyam mellé, és néhány szót szól. Hangosan és érthetően. Ezek a szavak lefordíthatatlannak. Az illető többé nem tagja egyik klánnak sem, nem ehet többé a gombából, és bárki megölheti. Leginkább maguktól bujdosnak el ezek a költők, de lehet, hogy rögtön a lávába ölik magukat. Mikor már a teljes apátia vett rajtam erőt, s a város hangulata pedig, mint valami betegség, megállíthatatlanul beszivárgott a szememen keresztül a szívembe, láttam, hogy két út van előttem. Vagy eszek a gombából, vagy kiállok a térre és mondok valamit. A tér közepére botorkáltam, s bár még nem ettem egy falatot sem, úgy éreztem, minden végtagom kihülne, ha megszólalnék, ha ellent mernék mondani annak a mélyből feltörő, hömpölygő erőnek, amelynek ez az egész város a rabja. De hiszek Istenben, és ez megmenthetett. A kiáltás, amit már idekerülésem óta visszatartottam, egy dal részlete volt, amit az éj, a sötétség közepén énekeltek a hívők. A dal annyi fényt hordozott, annyi erőt, hogy hirtelen megpattant a burok a város körül, s az öböl vize beáramlott.

A risani sárgaházban, az apácáknál tértem magamhoz. Bekötözték a fejem, imádkoztak értem, enni adtak. Nem szóltam semmit. Rendtársaim Cattaroba szállítottak, s megvárták, amíg felépülök. A pópáról, ki tolmácsom volt, senki sem tudott semmit. Felépültem, és tovább indultunk a napfényes Délre...”

Eddig a fordítás. Sokféle kéziratot találtam már, de kártyán – különösen ilyen kártyajátékon – még csak ezt az egyet nyertem. Talán, ha lesz egyszer alkalmam visszatérni Cattaroba, s nyugodtan lehetek ott, mondjuk egy hónapig, akkor lefordítom a teljes noteszt, David Brodie elfelejtett noteszát.

